

Instytut Pamięci Narodowej - Poznań

<https://poznan.ipn.gov.pl/pl7/aktualnosc/48025,Wystawa-i-sesja-naukowa-z-okazji-rocznicy-Kongresu-Polakow-w-Niemczech-z-6-marca.html>
27.04.2024, 07:27

Wystawa i sesja naukowa z okazji rocznicy Kongresu Polaków w Niemczech z 6 marca 1938 r. - Opole, 5 marca 2018

80. rocznica Kongresu Berlińskiego

Konferencja naukowa

Związek Polaków w Niemczech i jego działalność w dwadzieścialetniej międzywojennym i w czasie II wojny światowej

Konferencja naukowa

Związek Polaków w Niemczech i jego działalność w dwadzieścialetniej międzywojennym i w czasie II wojny światowej

PRAWDA POLAKÓW

PRACE ORGANIZACYJNE W ZWIĄZKU Z KONCZYCZYM SIĘ WYZNACZENIEM ODPOWIEDZIALNYCH W POLICZKOWYCH POWIATACH OSÓB, KTÓRE MIAŁY ZAPEWNIĆ DOJAZD UCZESTNIKÓW DO BERLINA I Z POWROTEM.

ZUM ABSCHLUSS DER ORGANISATORISCHEN ARBEITEN IN DEN JEWEILIGEN LANDESVERBÄNDEN WURDEN IN DIE EINZELNEN LANDESKREISEN PERSONEN POSTGELEGT, DIE FÜR DIE ANREISE DER TEILNEHMER NACH BERLIN UND DIE SICHERE RÜCKFAHRT VERWORTLICH WAREN.

Przewodnik Kongresowy
Berlin 6. II. 1939

Pociąg zbiorowy na Kongres Polaków w Niemczech

Imię i nazwisko	Adres	Telefon
...

4

**ZWIĄZEK POLAKÓW W NIEMCZECH
DER BUND DER POLEN IN DEUTSCHLAND**

DZIENNIK BERLIŃSKI
Polacy?

6

PRAWDA POLAKÓW

PRZYJĘTE NA KONGRESIE PRAWDY POLAKÓW STAŁY SIĘ DOTYD NIEKAZANE KATEGORIE LIWNOŚCI POLSKIEJ W NIEMCZECH, KTÓREJ – PODOBNIE JAK I W INNYM WYWIJAZDZIŚCIACH – WŁADZE NACISTOWSKIE I JEJNEJ KRYWICY OGRANICZAŁY PRAWA I PRZYWILEJIA, I DRUGIEJ STWORZYŁY PODNIEMSIĘŁA SIĘ ICH LICZEBNOŚĆ. DOKUMENTACJA TO MIŁA SPIS PRZEPROWADZANY W MAJU 1939 R., PODŁUG KTÓREGO W CAŁEJ REZERWIE MIAŁO BYĆ JEDYŃKIE 41 348 POLAKÓWLE KTÓRYCH 17515 POLSKIE I 23829 NIEMIECKIE MIAŁO PODAĆ 24 581 OSÓB, A POLSKIE I NIEMIECKIE – 36 785 OSÓB.

DI E AUF DEM KONGRESS VERABREICHTEN "WAHRHEITEN DER POLEN" WURDEN IN DER POLKE ZU EINER ART KATEGORIEBILDER DER POLNISCHEN VOLKSGRUPPE IN DEUTSCHLAND, DER DIE NATIONALSOZIALISTISCHEN MACHTHEBER – ÄHNLICH WIE DEN ANDEREN MINDERHEITEN AUCH – EIGENARTS DIE IHNEN ZUTREFFENDEN RECHTE EINSCHRÄNKTE UND ANDERSEITS STATISTISCH IHRE ERKENNENSWERDE STÄRKE DRÜCKTE. DIES SOLLTE DURCH DIE IM MAI 1939 DURCHFÜHRTE VOLKZÄHLUNG ARTLICH BESTÄTIGT WERDEN, NACH DER IN GESAMTEN DEUTSCHEN REICH NUR 61.346 POLEN LEBTEN, VON DENEN LEDIGLICH 24.581 PERSONEN POLNISCH ALS ALLEINIGE MUTTERSPRACHE ANGABEN UND 36.785 PERSONEN ERKLÄRTEN ZWISPRACHIG ZU SEIN.

Głos Pogranicza i Kaszub
PRAWDA POLAKÓW

PRAWDY POLAKÓW W NIEMCZECH

14

PRAWDA POLAKÓW

PRZYJĘTE NA KONGRESIE PRAWDY POLAKÓW STAŁY SIĘ DOTYD NIEKAZANE KATEGORIE LIWNOŚCI POLSKIEJ W NIEMCZECH, KTÓREJ – PODOBNIE JAK I W INNYM WYWIJAZDZIŚCIACH – WŁADZE NACISTOWSKIE I JEJNEJ KRYWICY OGRANICZAŁY PRAWA I PRZYWILEJIA, I DRUGIEJ STWORZYŁY PODNIEMSIĘŁA SIĘ ICH LICZEBNOŚĆ. DOKUMENTACJA TO MIŁA SPIS PRZEPROWADZANY W MAJU 1939 R., PODŁUG KTÓREGO W CAŁEJ REZERWIE MIAŁO BYĆ JEDYŃKIE 41 348 POLAKÓWLE KTÓRYCH 17515 POLSKIE I 23829 NIEMIECKIE MIAŁO PODAĆ 24 581 OSÓB, A POLSKIE I NIEMIECKIE – 36 785 OSÓB.

DI E AUF DEM KONGRESS VERABREICHTEN "WAHRHEITEN DER POLEN" WURDEN IN DER POLKE ZU EINER ART KATEGORIEBILDER DER POLNISCHEN VOLKSGRUPPE IN DEUTSCHLAND, DER DIE NATIONALSOZIALISTISCHEN MACHTHEBER – ÄHNLICH WIE DEN ANDEREN MINDERHEITEN AUCH – EIGENARTS DIE IHNEN ZUTREFFENDEN RECHTE EINSCHRÄNKTE UND ANDERSEITS STATISTISCH IHRE ERKENNENSWERDE STÄRKE DRÜCKTE. DIES SOLLTE DURCH DIE IM MAI 1939 DURCHFÜHRTE VOLKZÄHLUNG ARTLICH BESTÄTIGT WERDEN, NACH DER IN GESAMTEN DEUTSCHEN REICH NUR 61.346 POLEN LEBTEN, VON DENEN LEDIGLICH 24.581 PERSONEN POLNISCH ALS ALLEINIGE MUTTERSPRACHE ANGABEN UND 36.785 PERSONEN ERKLÄRTEN ZWISPRACHIG ZU SEIN.

1.500.000
Dziennik Ruchowski

15

- Miejsce prezentacji wystawy IPN nie jest przypadkowe: Tu, na Opolszczyźnie, nasi rodacy skupieni w „Rodle” dowodzili, że tylko w łączności z Polską śląski lud może najlepiej rozwinąć swe zalety rozumu i serca, charakteru i zdolności artystycznych – zauważył Prezes IPN, który w swoim wystąpieniu zwrócił także uwagę na późniejsze losy Polaków spod znaku Rodła, czyli działaczy Związku Polaków w Niemczech, mówiąc, że cena wierności Pięciu Prawdom Polaków była wysoka: wbite w dokumenty niemiecka pieczętka „Uwaga Polak”, rozbite szyby, represje, listy proskrypcyjne, a w końcu rozstrzeliwania czy niemieckie obozy koncentracyjne.

Prezes IPN porównał berlińskie przesłanie Polaków z 1938 roku do słów Papieża Jana Pawła II, który w 1991 r., mówiąc o niezbywalnym i niepodważalnym prawie do życia, użył słów: „To jest moja Matka, ta Ojczyzna”. – Czy w tych słowach nie pobrzmiwa echo Pięciu Prawd Polaków? Czy dzisiaj są one świadectwem pokolenia, które bezpowrotnie pochłonął brunatny i czerwony totalitaryzm, czy aktualnym zobowiązaniem? – zauważył Jarosław Szarek.

[Podczas uroczystości dr Bartosz Kuświk odczytał list Prezydenta RP Andrzeja Dudy skierowany do uczestników i organizatorów obchodów.](#)

Wystawa „Prawdy Polaków. Manifestacja odwagi i wiary” zaprojektowana została przez Delegaturę IPN w Opolu w języku polskim i niemieckim. Wystawa składa się 30 plansz podzielonych na działy tematyczne odpowiadające „Prawdom Polaka”. W osobnym pomieszczeniu jest wyświetlana na ekranie prezentacja zawierająca materiał ikonograficzny zawarty w wystawie, w którego tle odtwarzany jest zapis dźwiękowy nagrany podczas obrad Kongresu przez Polskie Radio.

W roku osiemdziesięciolecia Kongresu Berlińskiego (6 marca 1938 r.), a także stulecia niepodległości Rzeczypospolitej wystawa pokazuje wpływ wolnej ojczyzny na życie Polaków w Niemczech i ich manifestacje polskości, zarówno na etnicznie polskich obszarach, jakim były ziemie nad Odrą, czy nad Bałtykiem, jak i terytorium Niemiec środkowych i zachodnich. Polacy ci, pozostając po I wojnie światowej poza krajem, najpierw walczyli o przysługujące w „powszechnie” Europie prawa mniejszości narodowej – do trwania i umacniania swojej tożsamości. Służyć temu miała obejmująca wszystkich organizacja – Związek Polaków w Niemczech, używająca od 1934 [?] roku znaku symbolicznie ich jednoczącego – Rodła. Gdy nazistowski reżim rozpoczął politykę likwidacji wszelkich przejawów polskości, na Kongresie w Berlinie ujęto w rodzaju katechizmu – podstawowe wartości zapewniające przetrwanie. Wartości te ujęte zostały w przykazania – „Prawdy Polaków”.

Po wystawie oprowadził zgromadzonych prof. Michał Lis – autor scenariusza. Po zaprezentowaniu ekspozycji rozpoczęła się część z referatami zaproszonych gości.

Sesja naukowa „Związek Polaków w Niemczech i jego członkowie w dwudziestolecu międzywojennym i w czasie drugiej wojny światowej” została

przygotowana przez Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu. Wystąpili na niej prof. Piotr Pałys, dr Łukasz Wolak, prof. Michał Lis oraz dr Bernard Linek.

Prof. Pałys w swoim wystąpieniu podkreślił za Prezesem Szarkiem wagę pentalogu, który powinien w sercu nosić każdy Polak, nie tylko ten mieszkający poza granicami kraju. Zwrócił również uwagę na solidaryzm obecny zarówno w strukturach Związku, jak i wśród jego członków. Związek pomimo różnic doktrynalnych wyciągał pomocną dłoń do posiadających polskie pochodzenie szczególnie prześladowanych przez Niemców po dojściu Hitlera do władzy Żydów i komunistów.

Przygotowania do organizacji i przebieg samego Kongresu zreferował dr Łukasz Wolak. Wystąpienie wzbogacone było licznymi cytatami. Prof. Michał Lis opowiedział o losach członków Związku Polaków podczas II wojny światowej, a prof. Bernard Linek poruszył temat stosunku władz niemieckich do Związku Polaków.

Na naszym [profilu na Facebooku](#) można obejrzeć nagrania z wystąpieniami prelegentów.

Związek Polaków w Niemczech

Związek Polaków w Niemczech powstał 27 sierpnia 1922 roku i istniał do wybuchu II wojny światowej. Szefami związku w okresie międzywojennym byli: od 3 grudnia 1922 do 9 lutego 1933 Stanisław Sierakowski, a po tym jak zmuszono Sierakowskiego do wyjazdu do polski przewodnictwo objął ks. Bolesław Domański (9 lutego 1933–21 kwietnia 1939). Po niespodziewanej śmierci ks. Domańskiego – organizatora Kongresu Berlińskiego – nie zdążono dokonać wyboru jego następcy i funkcje przewodniczącego pełnił tymczasowo dotychczasowy zastępca przewodniczącego Stefan Szczepaniak (21 kwietnia 1939–wrzesień 1939).

Związek Polaków w Niemczech (ZPwN) zorganizowany był w Dzielnice, które obejmowały tereny skupiające znaczną liczbę Polaków. Pierwotnie podzielono go na cztery dzielnice:

I Opole – Śląsk Opolski,

II Berlin – objęła Brandenburgię z Berlinem, Saksonię, Hamburg, Dolny Śląsk, Pomorze i Marchię Graniczną,

III Bochum – obejmowała Westfalię, Nadrenię, Badenię i Palatynat (największa – prawie połowa członków ZPwN),

IV Olsztyn – Prusy Wschodnie.

Jednak już w październiku 1923 roku wyodrębniono Dzielnicę V obejmująca pogranicze złotowskie.

Organizacja w 1924 roku jak wynika z zachowanych archiwaliów liczyła ok. 32 tys. członków. ZPwN prowadził działalność kulturalną, gospodarczą i polityczną, miał swoich reprezentantów w Sejmie Pruskim, a także w innych organach samorządowych Republiki Weimarskiej. Jej główne dwa cele to ochrona praw polskiej mniejszości narodowej w Niemczech oraz dbałość o polskie dziedzictwo kulturowe jakie znajdowało się w granicach Niemiec (m.in. uratowano przed wyburzeniem wieżę piastowską w Opolu - ostatni relikw Opolskiego Zamku Piastowskiego). Organizacja była też inicjatorem powstania działającego do 1939 r. Związku Mniejszości Narodowych w Niemczech, skupiającego mniejszości: polską, serbołużycką, duńską, fryzyjską i litewską. Z inicjatywy ZPwN powstał Centralny Bank Spółdzielczości Polskiej, tzw. Bank Słowiański z siedzibą w Berlinie, odegrał on ważną rolę w finansowaniu Związku i działań Polaków w Niemczech (zlikwidowano go w 1939 roku). Polacy mieli wówczas swoje spółki rolno-handlowe, spółdzielnie i zjednoczenia zawodowe, drukarnie, gazety, szkoły, bursy, instytucje opieki socjalnej, stowarzyszenia kulturalne, zespoły artystyczne oraz kluby sportowe.

Członkowie Związku katalogowali akty bezprawia dokonywane w Niemczech na członkach mniejszości polskiej, zarówno w czasach Republiki Weimarskiej jak i nazistowskiej III Rzeszy Niemieckiej. Udzielały pomocy poszkodowanym i ich rodzinom oraz reprezentowały ich interesy przed wymiarem sprawiedliwości. 6 marca 1938 r. wobec trwającej nagonki na Polaków mieszkających w Niemczech zwołano I Kongres Związku Polaków w Niemczech, w którym wzięło udział ok 5 tys. delegatów. Odbył się on w Teatrze Ludowym (Theater des Volkes) w Berlinie, w trakcie jego trwania uchwalono pięć „Prawd Polaka”:

1. Jesteśmy Polakami.
2. Wiara Ojców naszych jest wiarą naszych dzieci.
3. Polak Polakowi bratem.
4. Co dzień Polak Narodowi służy.
5. Polska Matką naszą, nie wolno mówić o Matce źle.

Stanowiły one duchową podstawę działalności związku.

Po dojściu Hitlera do władzy wszyscy członkowie Związku Polaków w Niemczech wpisywani byli na specjalną listę „wrogów Rzeszy” przygotowaną przez SD. To na jej podstawie tuż przed wybuchem wojny 25 sierpnia rozpoczęto masowe aresztowania polskiej inteligencji oraz dokonywano czystek etnicznych. Związek zdelegalizowano 27 lutego 1940 r. i zdefraudowano jego majątek. Wielu jego członków rozstrzelano, a ok. 1200 jego członków uwięziono w obozach koncentracyjnych.

Symbole Związku

Liść lipowy - nieoficjalny symbol polskiej mniejszości w Niemczech używany przez Związek Polaków w Niemczech. W latach 1924-1939 był elementem znaku młodzieży polskiej w

Niemczech.

Rodło – po dojściu Hitlera do władzy z inspiracji dra Jana Kaczmarka działacze organizacji postanowili utworzyć nowy znak, który umożliwi obejście wszystkich zakazów (np. zakaz używania przez Polaków symboli nawiązujących do Orła Białego), a jednocześnie będzie podkreślał narodowy charakter organizacji. W ten powstało Rodło przedstawiające bieg Wisły z zaznaczonym Krakowem. Początkowo władze niemieckie przychylnie przyjęły ten symbol sądząc, iż nawiązuje on do „połowy swastyki”. W ten sprytny sposób Polacy w Niemczech uniknęli przyjęcia symboliki nazistowskiej. „W rzeczywistości bowiem pozornie podobny znak oznaczał łączność Polaków z Niemiec z macierzą i był przeciwstawiany swastyce”.

Partnerzy:

Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Emanuela Smołki w Opolu

Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu

Sieć Ziem Zachodnich i Północnych

Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu